

**OILALARDA INTERNETGA TOBELIKNING BUGUNGI KUNDAGI
HOLATI**

Kushakova Nargiza Islambayevna

Nizomiy nomidagi O'zMPU

Amaliy psixologiya kafedrasi dotsenti v.b., p.f.n b.PhD

Tel.: +998 91 976-53-29

e-mail: kuwakovanargiza7777@gmail.com

Zamonaviy dunyoda internet va raqamli texnologiyalar hayotning ajralmas qismiga aylandi. Ular ta'lim, aloqa va ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynasa-da, ularning oilaviy hayotga ta'siri, ayniqsa, internetga tobelik muammosi jiddiy e'tibor talab qilmoqda. Oilalar ichidagi munosabatlar, ma'naviy-axloqiy muhit va an'anaviy qadriyatlarning saqlanishi bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar va virtual platformalarning haddan ziyod ko'p ishlatilishi tufayli xavf ostida qolmoqda. Telefonlar, YouTube, Telegram, Instagram va Facebook kabi platformalar oila a'zolarining o'zaro muloqotiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, ko'pincha yuzma-yuz munosabatlarni kamaytirib, hissiy aloqalarni zaiflashtirmoqda.

Internetga tobelikning dolzarbligi nafaqat oilaviy munosabatlarning sifatiga, balki yosh avlodning tarbiyasi va psixologik salomatligiga ham bevosita ta'sir qilishi bilan izohlanadi. O'zbekiston kabi an'anaviy oilaviy qadriyatlar muhim o'rin tutadigan jamiyatlarda ushbu muammoning oqibatlarini yanada chuqur sezilmoqda. Masalan, oila a'zolarining ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazadigan vaqti ko'payishi natijasida ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi muloqot vaqtining qisqarishi, oilaviy mas'uliyatlarning e'tiborsiz qolishi kabi holatlar kuzatilmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiy omillar, masalan, moddiy yetishmovchilik yoki mehnat migratsiyasi tufayli oila a'zolarining bir-biridan uzoqlashishi internetga tobelik muammosini yanada kuchaytiradi, chunki virtual olam ko'pincha hissiy bo'shliqni to'ldirish vositasi sifatida qaralmoqda.

Ushbu muammoning dolzarbligi global miqyosda ham e'tirof etilmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, internetga tobelik psixologik va ijtimoiy muammolar, jumladan, depressiya, tashvish va oilaviy nizolarni keltirib chiqaruvchi omil sifatida qaralmoqda. O'zbekistonda oilani mustahkamlash va ma'naviy-axloqiy muhitni yaxshilash bo'yicha olib borilayotgan fundamental va amaliy tadqiqotlar ushbu muammoning oldini olish va oilaviy qadriyatlarning saqlanishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu maqolada oilalarda internetga tobelikning bugungi kundagi holatini tahlil qilish, uning oilaviy munosabatlar va yosh avlod tarbiyasiga ta'sirini o'rganish hamda bu muammoning oldini olish bo'yicha takliflar ishlab chiqish maqsad qilib qo'yilgan. Tadqiqot natijalari nafaqat oilaviy hayot sifatini oshirishga, balki jamiyatda an'anaviy qadriyatlarning targ'ib qilinishiga ham xizmat qiladi.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 2017-yil 15-iyundagi “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofliğini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda soʻzlagan nutqida jamiyatimiz hayotida, xalqimiz orasida uchrab turadigan, ayniqsa oila va nikoh sohasida duch kelinayotgan oʻta dolzarb, ogʻriqli va oʻtkir muammolar toʻgʻrisida gapirib oʻtgan edilar.

Xususan, turmush qurgan yoshlar orasida hayotni yengil-yelpi tasavvur qilish, oila muqaddasligini tushunib yetmaslik holatlari uchrab turayotgani, yosh oilalar orasida arziyas sabablar bilan ajralishlar koʻpayib borayotgani, begunoh bolalar yetim boʻlib, mehr va eʼtiborga eng tashna paytda ota-ona tarbiyasidan chetda qolayotganligi haqida toʻxtalib, shunday degan edilar:

“...Oilalarda nosogʻlom munosabatlar, qaynona-kelin, er-xotin oʻrtasidagi janjallar, xotin-qizlarimiz orasida oʻz joniga qasd qilish holatlari borligi shaxsan meni qattiq iztirobga solmoqda.”

Darhaqiqat, jamiyat va davlat uchun oila, nikoh, onalik, otalik va bolalik ijtimoiy jihatdan nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Zero, ushbu tushunchalar jamiyat va davlat shakllanishini taʼminlovchi muhim omillar hisoblanadi.

Shu sababli oila va nikoh masalalariga, uchrayotgan muammolarga ijtimoiy-siyosiy, ilmiy hamda oddiy turmush nuqtai nazaridan yondoshish, mazkur munosabatlarni qonun doirasida tartibga solish, mavjud qonun hujjatlarini real voqelikdan kelib chiqqan holda takomillashtirib borish, ularning mazmun-mohiyatini keng xalq ommasiga tushuntirish, oilaning har bir aʼzosi va nikohga kiruvchi shaxslarning haq-huquqlarini qatʼiy himoya qilish talab etiladi.

Oila qoʻrgʻonining poydevori, uning mustahkam qalʼasi, er-xotinni mahkam bogʻlovchi rishtasi — bu nikohdir. Oila rivojiga nafaqat unda yashovchi shaxslarning oʻrni, balki unga taʼsir koʻrsatuvchi ijtimoiy omillar ham mavjud. Shulardan biri — internet hisoblanadi.

Virtual olam orqali insonlar boshqa bir shaxs bilan tanishib, doʻstona munosabat oʻrnatishi natijasida oʻz oilasidan uzoqlashib, sovuqlik yuzaga kelishi, yoki hatto oila buzilishiga olib keluvchi munosabatlar shakllanishi mumkin. Ayniqsa, bu tanishuvlar baʼzan shaxsni mukkasidan ketkazib, ajrimlarga olib kelmoqda. Virtual olamdagi muloqot psixologiyasining oʻziga xos jihati shundaki, u koʻrinmagan shaxs bilan yuzma-yuz boʻlmagan holda, turli mavzularda bimalol suhbat qurish imkonini beradi. Bu yashirin muloqot qiziqarli tuyulishi, shaxsning qiziqishini uygʻotishi mumkin. Bunday munosabatlar qisqa muddatli yoki uzoq davom etuvchi boʻlishi mumkin.

Afsuski, bu muammo jamiyatimizdagi har uchta oilaning birida kuzatilmoqda.

Ajrimlarning asosiy sababi sifatida internet, xususan, mobil telefonlar va ular orqali kiriladigan “Telegram”, “Instagram” va “Facebook” kabi ijtimoiy tarmoqlarda yangi tanishuvlar orttirilishi koʻrsatilmoqda. Bu esa oiladagi munosabatlarning buzilishi, er-xotin va farzandlar oʻrtasida nizolar koʻpayishiga olib kelmoqda. Buning

asosiy sababi — shaxslar oʻrtasida muloqot yetishmasligi yoki oiladagi shaxslararo kommunikativ muloqotning sustligidir.

Mazkur muammoning farzandlarda, ayniqsa oʻsmirlik davrida ham namoyon boʻlayotganini koʻrishimiz mumkin. Farzandlarimizning qarovsiz qolishi, qiziqarli virtual oʻyinlarga mukkasidan ketishi, ularning asosiy eʼtiborini elektron oʻyinlar egallashi ularni real hayotdan yiroqlashtirmoqda.

Biz ushbu muammoni internet bilan bogʻlab, yechimini izlashga harakat qilmoqdamiz. Muammoning negizini aniqlash — yaʼni, shaxsning internetga qaramligini aniqlash va sogʻlom turmush tarzini shakllantirish yoʻllarini izlash zarur.

Oilada farzand tarbiyasi, oila aʼzolarining oʻzaro munosabati va turmushning chiroyli hamda mazmunli kechishi — barchamizning qoʻlimizda. Xususan, oilani mustahkamlash va rivojlantirish, oilalarda maʼnaviy-axloqiy muhitni yaxshilash, jamiyatda eng ibratli oilaviy anʼanalarni saqlab qolish hamda targʻibot qilish masalalari boʻyicha hududlarda qator fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlar olib borilayotir. Misol uchun, zamonaviy muvaffaqiyatli oila mezonlari qanday boʻlishi kerak, degan mavzuda respublikamizning turli viloyatlarida 800 dan ortiq oilalarda ijtimoiy soʻrovlar oʻtkazilib, yakuniy natijalar boʻyicha zamonaviy oilaning modeli ishlab chiqildi. Tadqiqot oʻtkazilgan oilalar vakillarining fikrlariga koʻra, oiladagi sogʻlom va barqaror, osoyishta psixologik muhit; yuksak maʼnaviy-axloqiy tarbiya; yetarli darajadagi iqtisodiy va maishiy sharoitlar; oila aʼzolarining taʼlim yoʻnalishida oliy maʼlumotlilik darajasi; sihat-salomatlikka alohida eʼtibor qaratish zamonaviy namunali oilaning asosiy mezonlari qatoriga kiradi. Shu oʻrinda har qancha achchiq boʻlmasin, ochiq aytish kerak, tadqiqotlarimizning koʻrsatishicha, keyingi paytlarda xalqimizga xos boʻlmagan ayrim illatlar — oilaviy ajrashishlar, internet tobeligi, turli nizoli vaziyatlar, ishsizlik, oiladagi nosogʻlom muhit, maʼnaviy tushkunlik, ehtiyojmandlik, jinoyatga qoʻl urish holatlari kabi omillar notinch, noqobil, kemptik oilalar va qator ijtimoiy-maʼnaviy muammolarni paydo qilmoqda. Ayniqsa, ajrashishlar sonining kamaymayotgani kishida jiddiy tashvish uygʻotadi. Respublikamizning uchta viloyatida olib borgan tadqiqotlarimizdan maʼlum boʻldiki, oilalar barbod boʻlishiga quyidagi omillar asosiy sabab boʻlmoqda: Psixologik omil — oiladagi ogʻir psixologik muhit, oʻzaro tushunishning yoʻqligi, oiladagi doimiy nizolar, ota-onalarning yosh er-xotin hayotiga aralashishlari, yosh er-xotinlarni begonalashtirib qoʻyish, bir-biriga befarqlik; Ijtimoiy omil — ichkilikbozlik, farzandsizlik, er yoki xotinning salomatligi yaxshi emasligi; internet tobeligi; Maʼnaviy-axloqiy omil — er-xotindan birining uzoq vaqt davomidagi nikohdan tashqari aloqalari; Iqtisodiy omil — turar joy sharoitlarining qoniqarli emasligi, moddiy yetishmovchilik, ishsizlik, urning oilani taʼminlamasligi, mehnat migranti sifatida chet elga ketgan er-xotindan birining oilasi bilan aloqasi uzilishi, qarzlarni toʻlay olmaslik.

Eʼtirof etish lozim, hozirgi kunga qadar 11 800 dan ortiq nizoli oilalarning ishi sudga yetib bormasdan, FHDYO organi va sudga ajrashish uchun ariza bergan 3100

dan ziyod oilalarni esa hamkor tashkilotlar bilan birgalikda yarashtirishga erishildi. Umuman, buzilib ketish arafasida turgan 14 645 ta oila saqlab qolindi. Olib borilgan tadqiqotlarimiz xulosalariga tayanib, ajralishlarning oldini olish va oilalarni mustahkamlashga qaratilgan qator takliflar ishlab chiqildi.

Avvalo, mahalla fuqarolar yig'inlari huzuridagi Yarashtirish komissiyalari hamda "Ota-onalar universiteti" tuzilmalari uchun malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish zarur, deb hisoblaymiz.

Shuningdek, oila qurayotgan fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish lozim. Bunda mavjud qonunchilik asosida er-xotinning huquq va majburiyatlari, ayniqsa nikoh shartnomasini tuzish tartibi, shart-sharoitlari hamda huquqiy oqibatlari to'g'risida tushunchalar berilishi muhimdir.

Mazkur yo'nalishda keng qamrovli targ'ibot va tushuntirish ishlarini olib borish, shuningdek, tegishli uslubiy qo'llanmalar va metodik tavsiyalarni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Umumta'lim maktablaridan tortib, oliy o'quv yurtlarining dasturlarigacha oila saboqlarini o'rgatuvchi dars mashg'ulotlarini kiritish foydadan xoli bo'lmaydi.